

ANTROPONÍMIA MASCULINA DELS JUEUS DE LLEIDA, L'ANY 1315.

Jaume RIERA i SANS

Col·laborant a la tasca de donar a conèixer documents d'intensa informació onomàstica, presento i comento ací una carta del batlle de Lleida que, a més del seu contingut extremament curiós, ens procura una relació de 158 noms de jueus de la ciutat. La relació és tan estrictament d'un moment precís, que diu que tots estaven reunits a la sinagoga, dissabte 27 de setembre de 1315.

La raó d'ésser de la carta, escrita en llatí i datada el mateix dia de la consignació dels noms dels 158 jueus de Lleida, és la següent.

Un individu de la família Abnaçaya, Çadia Abnaçaya, sense comptar amb el suport popular, ni el del seu propi clan, mitjançant influències a la cort havia obtingut de Jaume II el nomenament directe per al càrrec de cantor de la sinagoga de Lleida. La nominació comportava la destitució de Mossé Juniç, que exercia aquest ofici religiós, pel que es veurà, a plena satisfacció de la gran majoria dels jueus de la ciutat.

Respectuosament, l'aljama exposà al rei que entre els dos cantors no hi havia color, i emparant-se en una clàusula del recent nomenament reial, que el supeditava a la suficiència del novell cantor per al càrrec, sol·licitava la revocació de Çadia Abnaçaya, que segons els responsables de l'aljama no posseïa qualitats suficients, i la reposició de Mossé Juniç, que ja feia trenta anys que exercia l'ofici.

Abans de fer la revocació sol·licitada, Jaume II, o la seva Cancelleria, trameté un manament al batlle de Lleida perquè s'informés, mitjançant les persones que tingués per convenient, de la respectiva suficiència dels dos cantors, a fi de poder expedir un nomenament definitiu en favor de qui es comprovés que era més apte.

Bernat Clavell, el batlle de Lleida, interpretà el manament reial en una forma molt particular. Es presentà un dissabte a la sinagoga de la ciutat, quan hi eren reunits la majoria dels jueus; els obligà, sota jurament, a respondre amb veracitat a la demanda que els formularia; i anà demanant a tots, exclosos òbviament els dos interessats, que manifestessin quin dels dos cantors, si l'antic Mossé Juniç, o el novell Çadia Abnaçaya, era més apte i suficient per a l'exercici de l'ofici.

Obtingudes les respostes, aquell mateix dia Bernat Clavell féu escriure la carta que comento, expressant al rei els noms dels jueus que havien declarat que Mossé Juniç era més apte, i els d'aquells que havien expressat que ho era Çadia Abnaçaya. Ell mateix en treia la conclusió: havent estat 145 els que havien designat Mossé Juniç com a més apte per ciència, costums i antiguitat, i només 10 els que n'havien designat Çadia Abnaçaya, tenia la satisfacció de poder informar el rei que l'antic cantor era més apte que el novell.

El procediment emprat pel batlle de Lleida per estar en situació d'informar sobre la qüestió que el rei li havia sol·licitat, fa l'efecte d'una votació popular, i així es troba expressat al resum

del document que m'ha permès de localitzar-lo.¹ És un miratge. Els jueus de Lleida no votaren. Els agradés o no els agradés, foren constrets a declarar sota jurament quin dels dos cantors era més apte en ciència, costums i antiguitat, sense poder optar per un possible tercer. El batlle reconeixia a cadascun dels components d'aquell col·lectiu la capacitat per dictaminar, però no els demanava vot. Expressaven, obligats, un dictamen sobre qualitats personals.

Bernat Clavell precisa, en la seva carta, que aquell dia es trobaven reunits a la sinagoga tots els jueus de la ciutat "pro majori parte". És a dir, que no hi eren numèricament tots, com és lògic i normal si alguns estaven malalts i feien llit a casa seva, o eren de viatge. Precisa també que exigí el jurament a aquells que va creure que eren aptes per expressar el dictamen requerit; exclosos, cal suposar, els menors d'edat i algun discapacitat. Per tant, tampoc no figuren a la relació nominal tots els jueus mascles que aquell dissabte eren presents a la sinagoga. Les dues precisions del batlle, doncs, ens asseguren que la xifra de 158 jueus majors d'edat que consignà a la seva carta serveix tan sols com a indicador d'un mínim demogràfic, que no arriba a significar el total de la població masculina adulta.

Fem notar igualment que el batlle expressa dues vegades que no ha operat cap parcialitat en la tria dels informants, perquè n'hi havia dels majors, dels mitjans i dels menors, des del punt de vista econòmic. Tanmateix no els agrupa ni els diferencia, ni expressa l'edat, l'ofici o càrrec de ningú, ni l'antiguitat de residència a la ciutat. Ni tan sols posa a part els secretaris de l'aljama o els mestres en Llei jueva, el dictamen dels quals era, indubtablement, el més autoritzat. Tots els informants hi reben un tractament idèntic, enllistats sense cap ordre que se'ns hi faci visible.

Amb tot, la relació de noms que ens procura el batlle de Lleida en aquesta carta pot servir molt bé per a un estudi antroponímic. Per l'experiència que en tinc, opino que la transcripció dels noms a l'original de la carta és prou fiable. Només hi he trobat un cas segur de distracció del copista, que escriví Baravida en comptes de Caravida. No l'he corregit, per fidelitat a la grafia de l'original, en aquest nom i en tots els altres.

Indiquem-ne algunes particularitats més remarcables.

No hi ha cap nom triple. Tots consten de dos elements: un prenom, seguit d'un apel·latiu, que sol ser un veritable cognom familiar. En un únic cas, el de Jafudà Abrahona, indica de qui és fill (148-149), però deixa sense expressar la filiació, i, per tant, sense distinció, els nou casos de dos noms idèntics: Abrafim o Abram Abnaçaya (58 i 130), Abram Xicatela (17 i 21), Açach Avinrove (20 i 96), Açach Leví (74 i 131), Açach Jofa (98 i 107), Jafudà Leví (77 i 79), Jafudà Alfrangi (67 i 104), Jucef Açac (3 i 89) i Vidal Abnaçaya (113 i 136). Aquests nou casos de noms repetits són sempre dos; tres noms iguals, no hi són.

Entre els prenom, no hi ha cap hipocorístic. Es detecta la pronúncia arabitzant total en Açach (19 casos), no contrastada per cap Issach, i l'arabització parcial d'Abrafim (7 casos), enfront d'Abram (8 casos), així com Çalema (2 casos), enfront de Salamó (9 casos). Alguns prenom, com ara Astruch (7 casos), Lop (3 casos), Bonanat (2 casos), Benvenist, Bondia, Bonjuheu i Perfeyt (un cas), i potser el de Vidal (11 casos), mostren una certa penetració o influència de l'onomàstica dels jueus de la Catalunya oriental en els de Lleida. Ara bé; l'absència ací d'altres prenom típics de les enconrades orientals, com Bonafós, Bonastruch, Cresques, Ferrer, Mahir, Saltell i Sullam, sembla indicar-nos que la influència catalano-provençal en els jueus de les terres de Ponent, en aquest any 1315, era lleu.

No hi ha cap Samuel, i d'antuvi sembla estrany. Explicar-ho dient que s'ha confós amb Simó

1. *The Jews in the Crown of Aragon. Regesta of the Cartas Reales in the Archivo de la Corona de Aragón. Part I : 1066 - 1327*, Compiled by Mª Cinta Mañé and Gemma Escrivà, Jerusalem 1993, núm. 186. El document no era conegut en publicar-se els darrers estudis sobre l'aljama de jueus de Lleida a les *Actes del primer Col·loqui d'Història dels Jueus a la Corona d'Aragó*, Lleida 1991.

no em sembla acceptable, tot i que els set Simó lleidatans són més que no esperàriem, atesa la poca freqüència d'aquest prenom entre els jueus d'altres èpoques i indrets. Més aviat m'inclino a considerar que es compleix ací la 'lleï' de les diferents tradicions onomàstiques locals, com ja vaig tenir ocasió d'assenyalar parlant de l'onomàstica jueva mallorquina.² Aquesta 'lleï' de particularitats onomàstiques locals es troba operant en d'altres indrets: entre els jueus de Barcelona i de Girona, per exemple, fins avui no s'ha documentat cap Benjamí, mentre que a la nostra relació de Lleida n'apareixen tres de simultanis. No sembla que calgui donar un significat especial, doncs, a l'absència del prenom Samuel i a la relativa abundor del prenom Simó.

Els cognoms dels jueus lleidatans de 1315 es mostren, en conjunt, arabitats en un grau altíssim, per no dir complet. Els més freqüents ho són del tot: Abnaçaya (7 vegades), Açac (6 vegades), Amiçmel (5 vegades), i Abnaxech, Alfrangi, Avinmoro, Avinrove i Rimoch (4 vegades).

El fet mateix d'usar cognom o apel·latiu familiar, diferencia els jueus de Lleida dels jueus romanitzats dels bisbats de la Catalunya Vella, que en aquella època usaven majoritàriament el patronímic. L'una cosa i l'altra indiquen, al meu entendre, que l'any 1315 la comunitat jueva lleidatana persistia en les antigues tradicions adquirides durant el domini islàmic. Ja s'havien escoltat cinc o sis generacions des de l'ocupació cristiana de la ciutat (1149), i la submissió a un idèntic senyoriu havia afavorit els intercanvis humans entre les zones arabitades enllà del Cinca, i les romanitzades ençà del Llobregat. No hi fa res. Els jueus de Lleida, l'any 1315, apareixen, quant a antroponímia, emmotllats en costums aràbics. La convivència amb els sarraïns lleidatans devia coadjuvar a mantenir l'antiga llengua parlada a la zona i, amb la llengua, unes bones parcel·les d'elements culturals.

APÈNDIX 1. EL DOCUMENT.

Lleida, 27 de setembre 1315.

El batlle de Lleida certifica al rei Jaume II el resultat de la informació que li havia sol·licitat: Mossé Juniç és més apte per a l'ofici de cantor de la sinagoga que no pas Çadia Abnaçaya. Li consta, perquè 145 dels jueus de la ciutat, reunits a la sinagoga, han declarat, previ jurament, que Mossé Juniç era més apte, i tan sols 10 han dit que ho era Çadia Abnaçaya.

ARB, Canc, Cartes Reials Jaume II, Caixa 43, núm. 5.313.

Excellentissimo ac magnifico domino Jacobo Dei gracia regi Aragonum et c^a, Bernardus Clavelli ejus humilis bajulus in civitate Ilerde, se ipsum et pedum obsculamina atque manum. / Vestre regie celsitudini per presentes notum fiat me vestre benignitatis literas suscepisse in quibus notificastis michi quod cum pro parte aljame judeorum Ilerde esset coram vestre / celsitudine regie expositum reverenter quod Çadia Abnaçaya (1), judeus Ilerde, cui per vestram literam concessum extiterat officium de Rabi qui aliter dicitur Açan in sinagoga judeorum / Ilerde, dum ad dictum officium idoneus et suficiens existeret, erat insuficiens ad dictum officium exercendum, et quod pro parte dicte aljame fuerat vobis humiliter supplicatum / <quod> dictum Çadia a dicto officio remove et in eo ponere Mosse Juniç (2) qui bene, ut dicebatur, per triginta annos ante comissionem de dicto officio per vos factam dicto Çadia, dictum / officium de Rabi rexerat in sinagoga jamdicta, de benignitate regia dignaremini, vestra celsitudo regia, volens dicte aljame super predictis debite providere, mandastis / michi quatenus vestre celsitudini, vassis literis supradictis, notificarem et certum facerem vos per illos per quos michi videretur quis dictorum judeorum esset sufficientior et magis idoneus ad dictum / officium de Rabi memoratum; et habita inde per me pleniori informacione, incontinenti curarem super

2. JAUME RIERA I SANS, *Antropontímia jueva mallorquina (Segles XIII-XV)*, "Societat d'Onomàstica. Butlletí interior" 10, 1982, pàg. 58-65.

eo vestram celsitudinem regiam reddere cerciorem, ut per vestram / benignitatem regiam posset dicte aljame de suficienciori et magis idoneo provideri. Unde ego humiliter volens vestris hobedire mandatis, personaliter accessi ad / sinagogam judeorum Ilerde die sabbati que fuit V kalendas octobris, ut diligencius et melius possem mandata regia adimplere, ubi omnes pro majori parte, tam majores, / mediocres quam minores, erant congregati, et ibidem, recepto juramento ab omnibus et singulis fere idoneis de aljama, tam majoribus, mediocribus quam minoribus, / reperii quod hii qui inferius subsequuntur pro idoneiori et suficienciori ad officium Rabi seu Ačan regendum in civitate Ilerde, tam antiquitate quam sciencia / et moribus, nominarunt Mosse Juniç, videlicet: Jucef Açaç (3), Jucef Cabal (4), Perfeyt Avillaten (5), Cahim Migero (6), Lop Andali (7), Bengemi Migero (8), Jucef Avinfaleva (9), Salamo / Avillaten (10), Mosse de Barchinona (11), Mosse de Tarragona (12), Astruch Avinardut (13), Bonanat Avinceyt (14), Salamo Biona (15), Bonjuheu Sartre (16), Abram Xicatela (17), Baravida Xicatela (18), / Abrafim Philel (19), Açaç Avinrove (20), Abram Xicatela (21), Astruch Paperre (22), Jucef Avinmelcha (23), Simo Ačinia (24), Salamó Saltanya (25), Salamó Xicatela (26), Simo Saltanya (27), / Vidal Albar (28), Astruch Açnay (29), Bonanat Cabal (30), Cahim Avinosel (31), Benvenist Avincaceç (32), Açach Mocatil (33), Abram Moxbet (34), Mordafay Arroti (35), Açach de Sos (36), Simo / Mogera (37), Irael Juheu (38), Biona del Mestre (39), Içay Biona (40), Abram Abrahona (41), Cahim Avinrove (42), Abrafim Açaç (43), Abram Ačinjar (44), Sento Uç (45), Açach Avingualit (46), Jucef Avin- / rove (47), Simo Avinmori (48), Jucef Maçana (49), Açach Alguaxqui (50), Abrafim Alpapperre (51), Daviu Avinllate (52), Jucef Guaxqui (53), Jossues Avinçayll (54), Açach Alpapperre (55), Sento / Avincanes (56), Rafaya Abnalçaç (57), Abrafim Abnaçaya (58), Çadia Manucha (59), Abram Avinçayll (60), Simo Torner (61), Jacob Astruch (62), Astruch Almujaçel (63), Salamo Tael (64), Mosse Arroti (65), / Salamo Avincoro (66), Jafuda Alfrangi (67), Abram Levi (68), Vidal Alcarahuy (69), Açach Amiçmel (70), Vidal Cabater (71), Salamo Mocatil (72), Lop Scapa (73), Açach Levi (74), Jucef Cabeç (75), Bondia Bubo (76), / Jafuda Levi (77), Bengemi Bono (78), Jafuda Levi (79), Jucef Tudela (80), Açam Morcat (81), Gento dels Alabas (82), Jucef Avinmoro (83), Daviu Avinfamit (84), Jafuda Avinfamit (85), Açam / Avinfamit (86), Maymo Açaç (87), Baruch Avivaruch (88), Jucef Açaç (89), Astruch Açaç (90), D(aviu) Açcarrell (91), Simo Baruch (92), Jacob de Tolosa (93), Çalema Avincaceç (94), Jucef / Avincanes (95), Açach Avinrove (96), Mosse dels Alabars (97), Açach Jofa (98), Açach dels Alabars (99), Mosse Alcarahuy (100), Vidal Rimoch (101), Mosse Abnaxefen (102), Abrafim Amiç- / mel (103), Jafuda Alfrangi (104), Abram Astruch (105), Mosse Rimoch (106), Açach Jofa (107), Açach Savoga (108), Jacob Savoga (109), Jacob Andali (110), Vidal Açaç (111), Simo Arroti (112), Vidal Ab- / naçaya (113), Jucef Almujaçel (114), Roven de Casteylldassens (115), Mosse Abinpiçma (116), Lop Abnaxech (117), Abrafim Uç (118), Astruch Bubo (119), Çadia Rimoch (120), Açach Alfrangi (121), / Bono Abnaçaya (122), Aamen Carnicer (123), Mosse Avincanes (124), Çalema Amiçmel (125), Açach Abnaxoser (126), Vidal Alfrangi (127), Jucef Dido (128), Mosse Alferide (129), Abram Abnaçaya (130), Açach / Levi (131), Mexchisedech Abnalçaç (132), Jafuda Abnaxech (133), Jucef Potxi (134), Jucef Amiçmel (135), Vidal Abnaçaya (136), Cahim Abnaxech (137), Açach Almujaçel (138), Mauran Amiç- / mel (139), Jacob Abinpiçma (140), Salamo Almujuç (141), Cecri Aviceyt (142), Salamo Albanaç (143), Açach Abnaxech (144), Vidal Avifaleva (145), Bengemi Mocatil (146), Daviu Aborrabe (147). / Illi autem qui nominarunt pro idoneiori et suficienciori ad dictum officium regendum dictum Çadia Abnaçaya, sunt hii qui sequuntur: Jafuda Abrahona (148) / fillius Cahim Abrahona (149), Gento Avinmoro (150), Açach Avinmoro (151), Jafuda Savoga (152), Vidal Galipapa (153), (...) Rimoch (154), Vidal Fugo (155), Jucef Abnaçaya (156), Daviu / Avinmoro (157), Astruch Avinfaleva (158). Unde cum per superius nominatos qui pro suficienciori et idoneiori nominaverunt Mosse Juniç predictum tam sciencia quam / moribus et antiquitate, qui, ut dicitur, per triginta annos rexit officium memoratum, qui sunt numero (CX) LV, michi constet et sim certus dictum Mosse Ju- / niç esse idoneiorem et suficienciosem ad dictum officium regendum in sciencia, moribus, antiquitate quam sit dictus Çadia Abnaçaya, qui solum per decem / per superius nominatos pro suficienciori et idoneiori extitit nominatus, idcirco

vestram magestatem regiam cerciorem reddo latissime per presentes / dictum Mosse Juniç ad dictum officium de Rabi seu Açan regendum in civitate Ilerde esse suficienciorem, idoneiorem, moribus, sciencia et antiquitate. Vestram / magestatem regiam conservet Dominus cum salute. Data Ilerde V kalendas octobris anno Domini M^o CCC^o XV°.

APÈNDIX 2. RELACIÓ DE PRENOMS.

AAMEN Carnicer (123) = 1.

ABRAFIM Abnaçaya (58, 130), Açac (43), Alpapperre (51), Amiçmel (103), Philel (19), Uç (118) = 7. *Cfr.* Abram.

ABRAM Abrahona (41), Açınjar (44), Astruch (105), Avinçayll (60), Levi (68), Moxbet (34), Xicatela (17, 21) = 8. *Cfr.* Abrafim.

AÇACH Abnaxech (144), Abnaxoser (126), Alfrangi (121), Alguaxqui (50), Almujaçel (138), Alpapperre (55), Amiçmel (70), Avingualit (46), Avinmoro (151), Avinrove (20, 96), de Sos (36), dels Alabars (99), Jofa (98, 107), Levi (74, 131), Mocatil (33), Savoga (108) = 19.

AÇIM Avinfamit (86), Morcat (81) = 2.

ASTRUCH Açac (90), Açnay (29), Almujaçel (63), Avinardut (13), Avinfaleva (158), Bubo (119), Paperre (22) = 7.

BARAVIDA Xicatela (18) = 1.

BARUCH Avibaruch (88) = 1.

BENGENI Bono (78), Mocatil (146), Migero (8) = 3.

BENVENIST Avincaceç (32) = 1.

BIONA del Mestre (39) = 1.

BONANAT Avinceyt (14), Cabal (30) = 2.

BONDIA Bubo (75) = 1.

BONJUHEU Sartre (16) = 1.

BONO Abnaçaya (122) = 1.

ÇADIA Abnaçaya (1), Manucha (59), Rimoch (120) = 3.

ÇAHIH Abnaxech (137), Abrahona (149), Avinosel (31), Avinrove (42), Migero (6) = 5.

ÇALEMA Amiçmel (125), Avincaceç (94) = 2. *Cfr.* Salamo.

CARAVIDA *cfr.* Baravida.

CECRI Aviceyt (142) = 1.

DAVIU Aborrabe (147), Aççarrell (91), Avillaten (52), Avinfamit (84), Avinmoro (157) = 5.

GENTO Avinmoro (150), dels Alabas (82) = 2.

IÇAY Biona (40) = 1.

IRAEL Juheu (38) = 1.

JACOB Abinpiçma (140), Andali (110), Astruch (62), de Tolosa (93), Savoga (109) = 5.

JAFUDA Abnaxech (133), Abrahona (148), Alfrangi (67, 104), Avinfamit (85), Levi (77, 79), Savoga (152) = 8.

JOSSUES Avinçayll (54) = 1.

JUCEF Abnaçaya (156), Açac (3, 84), Almujaçel (114), Amiçmel (135), Avincanes (95), Avinfaleva (9), Avinmelcha (23), Avinmoro (83), Avinrove (47), Cabal (4), Cabeç (75), Dido (128), Guaxqui (53), Maçana (49), Potxi (134), Tudela (80) = 17.

LOP Abnaxech (117), Andali (7), Scapa (73) = 3.

MAURAN Amiçmel (139) = 1.

MAYMO Açac (87) = 1.

MEXCHISEDECH Abnalaçar (132) = 1.

MORDAFAY Arroiti (35) = 1.

MOSSE Abinpiçma (116), Abnaxefen (102), Alcarahuy (100), Alferide (129), Avincanes (124), Arroiti (65), de Barchinona (11), de Tarragona (12), dels Alabars (97), Juniç (2), Rimoch (106) = 11.

PERFEYT Avillaten (5) = 1.

RAFAYA Abnalaçar (57) = 1.

ROVEN de Casteyllidassens (115) = 1.

SALAMO Albanaç (143), Almujuç (141), Avillaten (10), Avincoro (66), Biona (15), Mocatil (72), Saltanya (25), Tauler (64), Xicatela (26) = 9. *Cfr.* Çalema.

SENTU Uç (45), Avincanes (56) = 2.

SIMO Açinia (24), Arroti (112), Avinmori (48), Baruch (92), Mogera (37), Saltanya (27), Torner (61) = 7.

VIDAL Abnaçaya (113, 136), Açac (111), Albar (28), Alcarahuy (69), Alfrangi (127), Avinfaleva (145), Cabater (71), Fugo (155), Galipapa (153), Rimoch (101) = 11.

(...) Rimoch (154) = 1.

Total : 40 prenomes. Posats per ordre de freqüències, són:

19 : Açach

17 : Jucef

15 : Abrafim + Abram

11 : Çalema + Salomo, Mosse, Vidal

9 : Salamo

8 : Abram, Jafuda

7 : Abrafim, Astruch, Simo

5 : Cahim, Daviu, Jacob

3 : Bengemi, Çadia, Lop

2 : Açim, Bonanat, Çalema, Gento, Sento

1 : Aamen, Baravida, Baruch, Benvenist, Biona, Bondia, Bonjuheu, Bono, Cecri, Içay, Irael, Jossues, Mauran, Maymo, Mexchisedech, Mordafay, Perfeyt, Rafaya, Roven.

APÈNDIX 3. RELACIÓ ALFABÈTICA DE COGNOMS.

ABINPIÇMA Jacob (140), Mosse (116).

ABNAÇAYA Abrafim (58), Abram (130), Bono (122), Çadia (1), Jucef (156), Vidal (113, 136).

ABNALAÇAR Mexchisedech (132), Rafaya (57).

ABNAXECH Açach (144), Cahim (137), Jafuda (133), Lop (117).

ABNAXEFEN Mosse (102).

ABNAXOSER Açach (126).

ABORRABE Daviu (147).

ABRAHONA Abram (41), Cahim (149), Jafuda (148).

AÇAC Abrafim (43), Astruch (90), Jucef (3, 89), Maymo (87) Vidal (111).

AÇCARRELL Daviu (91).

AÇINIA Simo (24).

AÇINJAR Abram (44).

AÇNAY Astruch (29).

ALBANAÇ Salamo (143).

ALBAR Vidal (28).

ALCARAHUY Mosse (100), Vidal (69).

ALFERIDE Mosse (129).

ALFRANGI Açach (121), Jafuda (67, 74), Vidal (127).

ALGUAXQUI Açach (50). *Cfr.* Guaxqui.

ALMUJACEL Açach (138), Astruch (63), Jucef (114).

ALMUJUÇ Salamo (141).

ALPAPERRE Abrafim (51), Açach (55). *Cfr.* Paperre.

AMIÇMEL Abrafim (103), Açach (70), Çalema (125), Jucef (135), Mauran (139).

ANDALI Jacob (110), Lop (7).